

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 45 (15730)

1996 чылдың апрель 11, четверг

Ат салган шагы 22.40 Сапар өртөз 500 рубль.

РФ-тин Чазан - девискээрлерге:
Тыва Республика
РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ
ЧАЗААНЫҢ АЙТЫШКЫНЫ

1996 чылдың март 21, № 414-р. Москва хоорай.

1996 чылдың январьда Кызыл болган Ак-Довурак хоорайларның чылдылга-энергия хандырылганын объектилеринге болган үрелишинин уруктарын уугу-каарына 1996 чылда 18014 млн. рубльди Тыва Республиканын Чазанга Россия Федерациязынын Чазанын онзагай байдаларын баш бурунгаар болдурбас болган бойдус халаттарының уруктарын уугукар талазы-биле курлавыр фондуздан тускайлап бээр, оон иштинде:

1. Чуртталга-коммунал айыл-агыйыны болган социал адырның объектилерине катат тургузушкун ажылдары ашкандырынага 14244 млн. рубльди;
Ак-Довурак хоорайда чылдылга-электри төвүн эде кылдыр катат тургузушкун ажылдары ашкандырынага — 3270 млн. рубльди;

Кызыл хоорай аэропортунда самолеттар коюдурак болган ужуду үндүрүп шөлдү септээрине — 500 млн. рубльди бээр.

Россиянын Оңза байдалдар яамызы болган Россиянын Сан яамызы 1994 болган 1995 чылдарда Тыва Республиканын Чазанга федералдык болжеткен чылдылга-энергия хандырылганын объектилерине катат тургузушкун ажылдары ашкандырынага тускайлап берген ашка-хөренелерин чогуур сорулгаына ажылгаанын 1996 чылдан бирги чартында кынап көөр.

2. Онзагай байдалдары баш бурунгаар болдурбас болган бойдус халаттарының уруктарын уугукар талазы-биле Россия Федерациязынын Чазанын курлавыр фондуздан 1996 чылда 1100 млн. рубльди Кызыл болган Ак-Довурак хоорайларда чылдылга-энергия хандырылганын объектилерине катат тургузушкун ажылдарын чорударына Тыва Республикаже чоруткан лериг-хөрежелдерин болган материалдарын өртөн төлээр кылдыр Оңза байдалдар яамызына тускайлап бээр.

Россия Федерациязынын Чазанын Даргазы В. ЧЕРНОМЫРДИН.

Хову ажылдарычга белеткел

УРЕЗИННИ КУРЛАВЫРЛАЗА ЧОГУУР

Сут-Хөл кожууну чагырганын куралдар залына колхоз, совхозтарын директорлары, кол специалистер, суму чагыргачылары, колхоз ажал-агый эргелелинин специалистер кожууну чагырганын удуруттугазынын киржилгези-биле, чаксы хову ажылдарына белеткелдер, тараа курлавырларынч илгиз-бургу хөренелерине үрелин-биле хандырылганын, ону тыварының хөмчелеринч дугайында куралдарына.

Ук куралга кожуунун чагырга даргазынын хүдээлгезин күүлесип турар. Тыва Республиканын Улуг Хуралын кезигүү Валерий Шадарына чык Монгуш кожуунун колхоз, совхозтарынч илгиз-бургу хөренелерине белеткелдин дугайында кыска адынаынын кылгаш, сөстү келээ ажал-агый эргелелинин даргазы, кожууну чагырганын даргазынын бирги ораалчызы Орлан Александрович Монгуш берген. Ол кожуунун колхоз, совхозтары чаксы хову ажылдарына белеткелдерин чогуур делгелдиге эвес-даа болза, чүгөрү чорудуп турарын, эне бергелен турар чүве янзы-бүрү гараа курлавырларын тарырынын «Сут-Хөл» совхозтан аныгы, дарган колхоз, совхозтар грамм-лаа үрелин чогуу удурут дүвэр-биле чугуалаан. Кожуунун колхоз, совхозтарына бо чылдын тарыры янзы-бүрү гараа курлавырларын 801 тонна үрелин херек, оон иштинде ак-таара 875 тонна, бары 112 тонна, арбай 34 тонна, сула 541 тонна, ам бары 20 тонна, чыгге-тараа 6 тонна, бары 0.5 т. «Сут-Хөл» совхозтан аныгы колхоз, совхозтар өрткен 1995 чылдың дүжүндөн боттарына үрелин белеткел албаан илден, Бүгү бар аргаларын ажылгап тургаш, колхоз, совхозтарынч удурукчуларын, тывыгыт-сагыгынын көргүзүп, тараа курлавырларын херек үрелинине тыпкан, ону чуртум-биле 15-16 центер тараа дүжүдүн ап, бо чылдын

Монгуш ДАДАР ООЛ.

67 ХУУЗУ ООЛДАПКАН

Сут-Хөл кожуунун «Ак-Даш» совхозуну төрүүр 1132 хонун 810-у оолдапкан, оон 750 чак хурагыны ооча-менди камгалап алган, ишти төрүүр хонуну 67 хуузу оолдапкан.

Артак төрүүр хойларын даң калып-шырак, ооча-менди хураганарын камгалап алып дээш, совхозун малчынары улуз көдүр-дүңкүгүн амылдап тургаш оорупе ара чок. Дур-жугалагыт малчынар Александр Уйуук-оолович Ооржак, Чинит-оол Боровени Сарыгал совхозунда чаш хураганарын эки доруктуруп, азырап бээр дээш, карак кызыл, тура-соруктуг

Монгуш ДАДАР ООЛ.
Шынын корреспондентиз.

ДЕПУТАТТАР ЧҮНҮҢ-БИЛЕ ДУЗАЛАПКАНЫЛ?

Рынок амыдыралы дээр берге үе шатгың эки даа, багай-даа чүүдериң көрүп, элвисе чүткөп, ону шыдагың эртер дээш шыдаар шады-биле ажылдап, чурттап чор бис. Ылангыч бистин ырак-урак, орук чыры берге Кара-Хөлде амыдыралында да белең эвес дээрин чон билер. Сууруусе чыгыс шоодай далан белең чедир алыр оюнуң эвес-ле болгай. Онда-чарада кожуу тову Төли, оон кедерге да найыспал Кызыл чедери белең эвес херек. Акша-тогериктин, орук-чириктин берге үеинде шыдап чок кижилерге улам берге дээрн билдирер.

Ычангам бистин бо-ла-хамык бергедошкунеривити республикамыстың Президентизин, Чазан карак-биле көрүп, холу-биле тудуп тургай, сөөлгү чылдарда тодаргай дузаны черини турар апарганына черле өөрүс арывас чок-тур дээрин аякы-биле бижиселим. Чыжээ, кара-хөлчүдериң каш-каш оон чылдарда бодал чоруп күзөл-сагыжы — Хонделден Кара-Хөлде чедир өлөткү чырыны кыска үеинч дүргүзүлдү кылдырып берди. Бо дээрге коңуч нар-ын болган аар ажылдар дээрин (истин кара-хөлчүдөр билер. Хай-даш, тайга-сынар ажылдар та чеже чыгы-ны тургускан, та чеже мындашты ашпаң-арыгалаң чүве — кедерге-ле улуг ажылды кылдып чорутканына кизи чоргарамас ара чок-тур. Черде ычанш, моңу мурунда коммунисттер терилдеп, партия даа үеинде — бистин Кара-Хөлге шак ыдыг улуг хөмчөдүг болган нарын аякыды кым-даа организастап кылдырып болган. Хара-дан-даа ол дугайында бистин чугула ча морбан турган болгай. Рынок үеинде ыдыг улуг ажылды күзөлдүр берге, акша-тогерик чок деп чугула-галык-ла турар бис, а херек кырында Президентизин, Чазанын оон моон дилеги турган акша-тогерикти тыпкан, янзы-бүрү спеналистерин хаара тудуп, маши-ла техникумун моончеп турарын Кызылга ашарып алгаш, биске ол хире улуг ажылды кылдып бергенине сеткиливис ханымандан өөрүр тур бис. Бистин ырак-тай Кара-Хөлде электри чы-рып киргенинден бээр сууруун чоңуң, сумуңун ишти амыдырал байдалы шууг үнөвизин-биле чааргы-ган деп болур. Оон түнелдин-де телевиорну дүн-хүн ди.

ам-даа хей, ону маңаа шуптузун салаа басып санап турган херээ чок боор деп болган тур мен. Ындыр-даа болза чокта чаа Кызылга Дээди Хурал Чазактың эртен чылда кылдып турган Ажылдарын түңгөп тургаш, Чазакты «багай ажылдаан» деп баптаптай түңгөп үндүргөн боорга, бистер, кара-хөлчүдөр анаа шүүт удур болган бис. Херек кырында депутаттар Кара-Хөлге келгеш, чүү кылдыгынан көргөн бе, оон оода-ла бичин түңгөп үндүргөн бе? Во кизиң солун, сеткүлүдү моңуң, радиоңу дыңнап, телевиорну көрүп олурарга, республиканын кожууварына чаа өмчөлгелерин, школарын, салгы-маданын, спорт, культура одагларын, бажын баглатты, пенарияларын, чаа бүдүрүгө черлерин дыка-ла хойчу ажылды турар боор чүвө-дир. Ам соңундан помуч оравырыңа, Кызылда дүк болбазыраң чаа фабриканын ажалдыгыңа Кызылда Президент, Улуг Хуралдын даргазы, Чазак кеки-гунери, Моондуп болган Кыдаттың төлөөлери киришкен болду. Тыва-түрк лицейин чаа корууңу ажылгап кичирер деп турар дээрин ба-за дыңнаан бис. Моон алгаш көөрге, черде бистин Президентиңиз болган Чазанын бистин кылдып турар чүүдери-ле хой-дур. А акша-тогерик дузаламычын, пенсияны, пособилерин, шалың акпанын эске девискээрлерге бо-дурга, бисте эвезин-биле-даа бола берип ле турар-дыр. А Топ телевиденден көөрге, дыка хой черлерин чуртка-чыдыр, улуз-улуз бүдүрүгелер ажылдагыңар эртен чылдан бээр шалың албаан боор чорур. Бистерде бо талазы-биле черле дээр деп бодалар бис. Ол дээрге база-ла бүткүч республикамыстың күсөкчиги эрге-чагырганынч херек кырында чорудуп турар ажылы деп бодалар бис.

Чоокта чаа чер-чуртум Моңгу-Тайга чораша, Сагылдан иңай кылган чаа орукту көргөн магадалым. Кандың-чүү-даа болза, кижиниң төрөң чуртуңче, ха-дүмаларының чурттан турар аам-ораныңче шак мыдыр магадалы каалама орукту кылдып каарга, кижиге, сагыш-сеткилге дыка-ла өөрүңчүг, чоргарачыг-дыр. Ол дээр Президентизиске, Чазанынча четтиривис деп чугулаар ужуруг бис.

Черле мычаш, сөөлгү үеде боттарымыс боттарымыс хандырганын дээш кызып-кылайып ажылдап, араттар бистин 4.5 өг-бүдө чыгыс коллектив кылдыр каттыгың алган, ажал-иживити демнежин кылып турар апарымыс. Кожууңуң, сумулар чыгыргаларың удурукчуларды база-ла Президент, Чазак удурукчулары деп ажалды өөренин. Ылангыч коллективтиң ажил-агыйлар араттар-биле демнежин алгаш, сырын ажылдаар болза ок. Кожууңуң чыгыргаларың удурукчулары Президенттен үлөөр ап, ырак-улак черлерден келген хөректик кижилерин бирги эел-чегде хүлээп алар болза эки.

Иван ДОРЖУ.
Кара-Хөл сумуңуң чурт-такчыларың болган соң-чугуларың мурундан.

Черле мычаш, сөөлгү үеде боттарымыс боттарымыс хандырганын дээш кызып-кылайып ажылдап, араттар бистин 4.5 өг-бүдө чыгыс коллектив кылдыр каттыгың алган, ажал-иживити демнежин кылып турар апарымыс. Кожууңуң, сумулар чыгыргаларың удурукчуларды база-ла Президент, Чазак удурукчулары деп ажалды өөренин. Ылангыч коллективтиң ажил-агыйлар араттар-биле демнежин алгаш, сырын ажылдаар болза ок. Кожууңуң чыгыргаларың удурукчулары Президенттен үлөөр ап, ырак-улак черлерден келген хөректик кижилерин бирги эел-чегде хүлээп алар болза эки.

Иван ДОРЖУ.
Кара-Хөл сумуңуң чурт-такчыларың болган соң-чугуларың мурундан.

БАЗА БИР ЧОГААЛЧЫ

Март 27-30 хүнеринде Владимир хоорайга бүгү Россиянын анык чогаалчыларын семинары болуп эрткен. Анаа Россиянын топ обласларында Москва, Санкт-Петербур хоорайлардан 200 анык анык чогаалчылар чогаалдарын сайгар-каннар. Россиянын Чогаалчылар эвилелинин баштаар чыгар болган топ журналдарынч реликторлары таланты дүңкү чогаалчылар семинар-га илереңди, бөдик денелге ажылдаан. Ол семинарга Россиянын национал республикаларында чүгө чыгыс Тыва Республиканың төлөө-

чылдар эвилелинин секретариаты, салым-чаанын анык чогаалчыларынч амылгы үнелел, Лида Иргити Россиянын Чогаалчылар эвилелинин кезигүүнүңе хүлөөп алган.

Маалыр-оол КОВАЛЫГ.
ТР-ның Чогаалчылар эвилелинин баштаар чериниң даргазы.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНДА

Хүнүнү чугула болушкуннары

ЧЕРНОБЫЛДЫҢ УРЖУКТАРЫ УТУНДУРБААН

Чернобылда болган айыл-халаттын 10 чыл оона тураскалган Россиянын, Украинанын болган Белоруссиянын парламентарийлериниң ужуражышкыны Орел хоорайга болуп эркен. Мамаарышас Нурунел Демне-жидгезинин чурттарының парламентарийлерине, күрү-нелерин баштыгына болган чазактарыны кыйгы-рыны хүлээп алган. Ылангыч мында мында деп айтканы «Демнежиде чурттарының парламентарийлер Украина-нын, Белоруссиянын болган Россиянын Чернобылда болган айыл-халаттын түнелдиге эне когарган девискээрлер кезип чораша, хүлээп алыңар хөмчөгө турза-даа, Чернобылдың айттары болуңун нарын бай-далдын ам-даа чидирбөө деп ынды түнелге келген нер. Радиациянын айыл чок чорунуң айттарыларын шиптирлеңип турар эртем кижилеринин чүгө профес-сионал болган хамааты харысалгазы эвес, харын-даа чогуур эрге-хоойдулуг баазаны белеткээрине эгелээш, экономиктиң база социал политиканың эчс сорулгалы программаларын боттандырына чедир — эне янзы-бүрү алырларга парламентарийлерин, чазактарын дугуруштунган хөдөлгичинерин амгы үеде кажангы-зындан-даа артык херек».

Оон алгаш көөрге, Чернобылдың уруктары утуң-дурбаан, харын-даа кичээдиргилерин магадылап турар-дыр.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНГА БЕЛЕН

Оренбург областың чагыргасы чаксы хову ажылдарын эртерине-биле баран чөлзини кылдыр 85 миллиард рубльди тускайлап, ол кижан-даа туруп көрбөөн түң болур.

Оон иштинден 45 миллиард рубльди үрелин сазыл алып кылдыр чоруккан чүве деп, областы чагырганынч даргазының ораалчызы Александр Зеленов чугулаан. Девискээринч эвез-чөм фондунунан 35 муң тонна үрелин акционер ниитилелдерге болган фермер ажыл-айырдык чоруккан. Чөли бээринин хөмчөгө амылгы дүңгү ажалдыгынын сонга ажал-агыйлар кылдыр болуп хуулар чокта тарааны эгилер жумулу. Үрелин соортуу алыр биле керээлер сузгар артык кезектерге 23.9 миллиард рубльди аныгылаан. Ажал-агыйлар бензин болган солярканы ал агелээш.

Бүгү-ле хову ажылдарын шынарлы болган чогуур хуузаанында эртеринеге областың тараачыларында шупу чүве бар.

СҮЛДЕ ДЕМДЕКТИГ, ТҮКТҮГ БОЛУР
Биробиджанда конкур комиссиязы Эрэй автономнуң областың сүлде демдээниң болган тугуңун чээрби теле-вилелиң хүлээп алган. Ам автономияны күрүнө демлек-терин тодардыры артак. Ук конкурсту областың хоойлужууда хуралы ийи ай соңгаар чарлаан турган.

Бүгү-ле негеделерге дүжүп, автономияны геогр-фиязын, төөгүзүн, национал болган өске-даа онзагай

СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ КАМПАНИЯЗЫ ОЛАРНЫЫ-БИЛЕ АЛЫРГА

Россиянын Президентизине соңгулдар мурнуң кампаниязы кидин түзүп чоруп турар. Кичээлге кол айт-тырда — экономиктиң реформаларда мөөңдөгүңсн.

«Елдин — ол дээрге ре-формалар». Соңгулдар мурнуңда оң кол лозуну ол-дур. Ычангам Президентиң командазы экономика талазыне шыгың күжө-нишкисинери салып турар ужуру мында.

Кудулашкының дөрт чыл сонда инитиз-биле иштики продуктуңуң чай-дыгыш чок өзүлдеңизе кичээлге салгың улам-дан, Делерейинч валюта фон-дузу Россияга 10,2 млрд. доллар хөмчөгө чөлүң аң-гылап бээриниң дугайында шиптир хүлээп алып ужу-рга таварышкан турган. Делерейинч валюта фонду-нун директор хуваакчызы Камдессо Россияның эконо-миканың өзүлдең бо чыл-ын 2-ден 4 хуу, а 1997 чылда 6 хуу чед бээр дээр-зинге бүүрөп турар. Ол ык-каш эксперттеринч баш бу-рунгаар санап турары-биле алырга, Россиянын эконо-миканың өзүлдең бо чыл-ын 2 хуу ажа бижип турар. Чоңум-ла ол дээр, Россиянын Президентиң экономиктиң ре-формаларының бэрзинге доктаавышан, ашка-шалкын тылээр талазы-биле өр-ширени тээрзин дыка дүр-ен шиптирлөөнүн, ашка-шалкын талазы-биле күрүнүнч ер-зин чыгыс неделя дүргүзүң-да 5 хуу кызырлан дээр-зин Би-биси болган «Монд-телекомпаниялар дыңнаткан. Төлөвир чок анаа-ла дамчы-дып бээринч орунуга бүдү-рүлгелеринч акцияларын са-дарын кичээлге ап турар «хуужууда технологияны эде көөр» дугайында Рос-сиянын Эр-хөренги куркоми-тединиң даргазы Казаков-тун өстөрүн «Радио свобо-ды» чижек кылдыр киргизген, РФП-ниң удурткучузу

Зюганов холушкак эконо-мика дугайында чугулап, өрткөткөргө контрол, дуза-ынчелер, Улутдунуң кол адырларын национализас-рунгаар санап турары-биле билдирер механизмдериче ыңгыдышкынын кылдып турар деп, «Тайм» — журнал бижип турар. Чоңум-ла ол дээр, парламент соңгулдары-на бадылаанар пре-зидент соңгулдарына база мычар багыттар деп, Зюганов болап турар.

Россиянын Президентизиниң экономика айттарының талазы-биле чевлек-терин турган Ослунд, бир эвес Зюгановту президент кыл-ды сонуп алтар болза, ре-формаларың 80 хуузу «ын-гартына бээр» дээринге бү-зүрелдиң. Ыччалжак 1992 чылдан бээр чорутуңуңа бүгү-ле эскерилгелер, «тео-рия талазы-биле алырга, ат-каар тыргынан туруп бо-дур деп, экономист Рам Турнев бадыткап турар.

Девискээр парлагла агентлиги.

ПСИХОЛОГ-ПЕДАГОГТАР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Республиканың школа-ларында болган уруулар ал-тын черлеринде амылдап чоруп психолог-педагог ба-шкыларын, тускай эртем-нилеринч бирги конферен-циязы Кызылга болуп эркен. Эртем-практикниң конференцияның өрелдиге-ямызы болган республи-каның педагогиктиң билдир-лер саймарының институду организастап эртерген. Өрелдиге яамызынын сайдыгың ораалчызы Л. Т. Мар-ченко конференцияны ажил-каш, республиканың школа-ларына өөренин көзүп турар урууларынч 80-90 хуузу кылдыр-бир аарыгың көзүп турарын, а кажан школа доозуп тургаш, урууларынч кол кезээ калкы эвес үнүп турарын дүвүрел-биле айт-

кан. Урууларынч кол-ла-арып турар аары — хан-бач, перванниң кошкаа, Ычангам школарына уруу-лар-биле, адал-чөлдөр-биле харылда тудуп ажаллар психолог башкылары амылдары чугула апар-ган.

Эртем-практикниң конфе-ренция педагогиктиң бил-дирлер саймарының ин-ститудунч дефектология ка-федрасының өрелдиги Л. С. Белоголова, кафедраның улуз башкызы С. Т. Оюн, уруулар амчын С. Т. Нурст болган эскер-ле-даа солун илгек-лекерин, сайгарылгаларын кыл-ган.

УРУУЛАРЫНЫҢ КЕЛИР ҮЕЗИ Д Э Э Ш...

Мындык темалык пленуму Россия Федерациязының Уруулар фондузун Тывада салбыры организастап эртерген. Пленуму республиканың Уруулар фондузунч даргазы С. М. Ооржак ажал-каш, фондунун эркен чы-лың кылган ажалы өлөөн анализтеп чугулаан.

Пленум кезигүүнери Тыва Республиканын Куш-ажыл яамызынын киддис өрелдиги И. Ш. Оуур, Өрелдиге яамызының ора-лакчы сайды А. И. Оуур, республика өмчөлгезиниң улуз эмчизиниң ораалчы-зы Л. В. Ховалыг, Кызыл-дын 12 дугар школазының башкызы А. Ф. Федосеева, республиканың «Кызыл

крест» ниитилелинч дарга-зынч ораалчызы В. О. Маспын-оол, республиканың Социал хандырыгы яамы-зынч киддис өрелдиги Р. В. Енаа, Варын-Хемчик-те уруулар фондузунч салбырының өрелдиги В. В. Монгуш болган өске-лер-да боттарының кылды-чорукан ажалдары бол-ган бо чылдын ону кандыг уткалыг кылдып чорудары-нын дугайында ара-сүмезин солуккан.

Фондуң бо чылгы кылды чорудар ажалдарының талазы-биле дыңдалгың Уруулар фондузунч дарга-зынч ораалчызы С. Ч. Ооржак кылган.

Бистинч көрр.

Чүүдериң көргүзүп турар элээн каш ажылдар көргүс-түңен төлөвилелеринч аразында бар дээрин комиссия кезигүүнери демделеп турар.

Конкурстун түнелдерин майда үндүрер.
ВУГУ ӨРЛӨТ ТӨЛӨТТИНГЕН
Кузбастың 15 хоорайында болган кодээ районна-рында боджеттиң адырынч ажалдакчыларыга ашка-шалың талазы-биле бүгү-ле өрелер төлөттинген. Ук черинч артык девискээринде чурттан турар сибирь-жилер апрель төңүзүңе чедир үзе санажыр Кемерово областың чагырганынч парлагла албаныга РОСИТА-СЧТА-ның корреспондентизине ол дугайын дыңнаткан.

Россиянын Президентизинде болган Чазаның хүлээп алганы болк хөмчөгөргө улутдурткүр кырай кризистең чорту үнер арканы ындыг амылгы берип турар.

КАЖЫДАЛ МИТИНГИ
1989 чылдың чызы, Чоңум-ла Ычан Соңгу чүңгүң суг асанага чоруп атомчуг «Комсомолец» хөмчөң по-ходче чораша, оон дедир келбей барган, айылыга та-варышкан. Оон бээр чеди чыл өрткен, «Комсомолец» сөөлгү походче эжидиринч чоруктан черинге дөрлү-төр-лелери чыгып келгеш, олген 42 подполдникке алдар кылдыр кылган тураскалга дигр; чекеткери салганар. Кажыдал митингине сатышкынын кылганар. Ол дугайын Мурмансиде РОСИТА-СЧТА-ның коррес-пондентизи Василья Белоусов бижээш.

РОСИТА-СЧТА

Уруглар болгаш кижизидилге

БИЛИГЛЕРЖЕ ЭГЕ БАЗЫМ

1966 чылда Сарыг-Септин № 2 школы орус школадан аңгылап, кожуунга бир-ле дугаар школа-интернат тургустунган. Оон бээр 30 чылдар өткөн, Манаа Каа-Хем кожуунун бугу суурлардан келээ ажил-агыйнын ишчилерин ажим-тоду өөренип турган. Бир дугаар директоруна Кара-оол Андрейич Масык-оол томуй-лакан. Ол ам Би-Хем кожуунун чагырыкчызы. Ону кады ажалдап чоран башкылар дыка-ла мактаар. Коңкуч ажил-ичи, органи-аакчы таланттыг джир-аччы. Во интернаттын бжыгы саймарына улуз ролда ойнап башкылаанын бирээ. Во үенин дугузуна-ла школына дыка хей өө-ничилер дозат. Язы-бур-туксый эртемнерин чедип ап. Тыванын үк-чок бун-дуннагыла үк-түндүгүл-жылдап чорурлар. Оларга бжир, башкылар, чорга-лар джир чорур бис. Каш и-жеткен көрүзүп көрөйн. Ни-

на Салчак — Кызылда, сан-хө яамызынын бирги ора-лаакчызы, Геннадий Балган-оол — «ЯК-10» самолетун-уждукчузу, Любовь Дон-дуповна Варламова — Дээди Хураалыга депутат, Сергей Карди, Владимир Базыр — офицерлер.

Во школарын башкылар коллектив найралдыг, чо-гаакчык, арга-дуржулгалыг улус. Манаа дыка хой эки башкылар ажалдап турду. Вера Антоновна Чернова орус дыл, литература башкы-а, өөредилге эргекчилен баа турду. Ам Кызылдын башкы институтуна, Свет-лана Иргитовна Суге-Маа-дыр химия эртемнеринин кандидат, Михаил Констан-

тинович, Галина Никитична Лобановтар кайзы-лаа ма-тематика, физика башкылап турдулар, ам Кызылда. «Тыва АССР-нин шко-ларыннын алдарлыг башкы-а» деп хундулуг аттын эдилекчизи С. М. Достай ээрби ажил чылдарын иш-тинде үзүктел чок бо шко-ларны удуртуп келген. Во чыл-дада школа улам саймар, кабинеттери чаа техниктер херекселер-биле четчелер, башкылаашкынын арга-дур-жулгалыг шингээни ап, чаа хевирини кичээлери, клас-стан дашкаар өөредилге-кижизидилге ажалдарын амырал-биле холбап чо-ларуп келген. Уругларын уран чүүл көрдүлдеринге, техниктиг чогаалдыла дел-

гелдеринге, спортчу мөө-рейлерге кожууна уруглук бири чери, а республикага макталдыг черлерин ап кел-ген. Эң ылайыга яаштан бажын херекселдерини я-зы-бур хевирлерин көрүш-түр чараш кылырынга куш-ажыл башкызы М. М. Шуд-ней уругларын өөредип тур-ган.

Школада чурт-шинчилел музей ажалдап турар. Ону чыл чылдарын иштинде тогу башкызы Россия Феде-рациязынын школарыннын алдарлыг башкызы Иргит Араптанович Достай били-лиг удуртуп турар. Ол музей амгы үеде чүгле шко-лардын эес, а Каа-Хем ко-жуунун бугу аныктарын, човун эл-найралга, төрөн

Амгы үеде школада үш салгалдыг башкылары ажал-дап тур бис. Вистер баа-ла үеде чылда калбайн, чаа аргаларын тып, улусчу ве-дагоканын, тыва улустун чагай чаңчыларын, ша-жим-чудулгенисти катап джир-гизериче ажалдарын клас-стан дашкаар-да ажалдарга ажалдап турар бис. Кожуу-нувустун чагырга чери (С. К. Долгар) чаа тыва өгү белек-ке берди.

Школа директору анык, таланттыг, кызымаккый орус дыл башкызы С. К. Найман-оол, Школада эки ажилдыг, чогаалчы, ала-мелерин хундулелин чаа-лап алган башкылар хей. Оларга өгө класс башкылары Л. О. Донган, В. Х. Тонгул, өөредилге эргекчизи Ч. Я. Сарыглер, химия башкызы О. А. Мамоева, интернат эргекчизи Н. К. Сейгин-оол болгаш өскелерин-лаа чор-гаарал-биле демдегер болур. Бажыл ДОНТАК. Школада улуг башкы.

Чарлалдар Бюрозу
Тыва Республиканын Куруне өчү-хөргенгизин эргелеп-башкаар талазы-биле куруне комитети бодунуң Тывасоциалдык агар саны хагдыг дээрзин диннаатышпаан, «Тыва кредит» банкыда чаа агар санын айттып тур: «Тыва кредит» банк, МФО 49304729, корр. счет 700161629, агар саны 609770, ИНН 17010129990.

ӨӨРЕДИЛГЕ КУРСТАРЫ ЭГЕЛЭЭР
«Прогресс» өөредилге төвүне дараазында курстар: «Биче база ортумак бугуругелерин саң-хө ажал-чорудулаанын бухгалтер учеду», «Урмек салгырың бухгалтер учеду», «Бюджет организацияларың бухгалтер учеду», «Сайгарыкчылар», «Баш таарып өө-дир» апрель 22-де 14 шакта.
«Бөрт даараарың технологиязың үндешинер», «Тыва национал хеп бжык даараары», «Англи дыл», «Тыва дыл», «Кулар болгаш кондитер мергежи», «Секретарь-машинкач мергежи» деп өөредилге кур-тары апрель 15-те 14 шакта эгелерин диннаатып тур. Адресин: Кызыл, Кочетов кудумчузу, 35, Амырал-хандырыла бажыңың 5-ки кады (артык эжиткен кирер).

ХАЙГААРАЛДЫ КУШТЕДИРЕР

Наам четпез бугура өскү артан болгаш ала-мезини хайгааралы чок артан уруг-ларын социал-амыларын-камагалыны хайгаарал чорудары-биле Сут-Хол ко-жуунун Адап-Маалыр су-му чагыраанын девискээ-ривде башкылар болгаш со-циал айттырлар талазы-би-ле суму чагыраанын ора-лаакчы Раиса Семсе-ооло-на Ооржак харызаалдыг ажалдап турар бис. Дөрт микрорайонда социал пела-гор башкылар ажалдап тур-гар. Олар өб-бүлелерин со-циал-паспортыны кылып алган, оларын амыларын хайгаарал, боттук дугузы че-дери, өскү артан болгаш хайгаарал чок уругларын кижизидерине дулажып тур-ар.

Хайгаарала алган кижилер болуң хулугезин чедир билбеп ол. Төрүн алган тө-дү-биле лемей көрүп, өскү артан уругун кедир үенин болуп, уштан-баштап, өө-редилге чериче кирип, амы-лардын тудурына дулажып чорур ала-мелерин чок деп болбас. Во чылын бистин шикозавы 3 орус уруг-лар дооскан. Оларын шу-тузу өөредилге черлерине джунап кирип алган, өө-ренип турарлар. Ол өскү доо-зуктарың хайгааракчы ала-мелерине Надежда Ду-гааровна Ооржак, Юлия Ши-дар-ооловна Ооржак, Влади-

мир Кыстан-оолович Ондар оларын өб-бүлелерин ха-маржир.
Сөөлү үеде амдыралы че-диге чок, хой уругларын өб-бүлелер берге байлалда чурттап турарлар. Ылангыя сохозка ажалдаар, а, а, ша-палык чок, орунга тараа, маал-маган, алы-чем-биле тө-лө берип турар. Студент уругларын, школарын ала-мелер ажи-тодунге өө-редилге херексели, иш-хеп-садып бээр ачка чок, теле-вирлиг өөредилге черлерине уругларын өөредип шыда-лган турарлары-ла бар. Моон сонгаар чүгле акиша-тогерик-ти, бай-шырак кижилер уруг-ларын өөредип алар анаар чүве болза, өзүлүг бил-гиче чүткүлдү уруглар эр-теп-биле чедип албайн ба-рып болур магалылардо ко-стүп көзү турар. Ычангап ала-не бурзуз бо берге үеде уругларын кедир үези дөзш бүгү-ле бар аргаларын ажалдап, өб-бүлө бурзуз бо-ду болу хандыгың дөзш амгы үеде кызыкма ажал-даары негеттин келген.

Кожуунун өөредилге кил-диниң хуралыга бо өө-редилге чылдыла кылып чо-рулар ажал планын сумеле-жиң чугаалашкан. Ук плани-да өөредилге килдиниң өө-редилге-кижизидилге ажил-ын саймардып чорударын көрүп турар. Ол ышкыш кожуун чагырга черинин чөвүлө хуралыга чугаала-жып көөрү-биле «Школада куш-ажыл кижизидилгези болгаш дузалал ажил-агый-нын саймарың талазы-биле ажал дугайында», «1996-97 чаа өөредилге чылдыла школар болгаш уруглар садырнын белеткелениң, септелгениң дугайында» айттырларын кирген.

Школарын ажил-агый айттырларына хамаарын-кан айттырларын бээр көр-ген. Хорум-Дуг, Шени шко-ларыннын капитал септел-генин, Чадаананын № 4, Баян-Тала, Хайыракан, Ва-жык-Алаак, Чыраа-Важи, Чадаананын № 2, 4 школа-ларыннын капитал болгаш одалга системаларын сеп-телгенин чорудар. Хайыра-кан, Теве-Хол, школа-ларына дузалал ажал-агыйларын саймары-

БАШКЫЛАР СУМЕЛЭШКЕН

длары-биле оларын базазын тудар. Чадаананын № 2 школазынын интернадынын капитал септелгенин кылар. Эске-даа ажалдарын пла-наан болгаш алаа ажаллаар акиша-тогерикти аңгаллаан.
Чөвүлө хуралы база бир кол чугаалашкан айттыр— өөреникчилерин билинин шынары. Кожуунга эртир-кен эртемнер аайы-биле олимпиадаларга кожууннар школарыннын математика, физика билини кошкак болган. Чадаананын № 3 школазында биология олим-пиадазына киришкен өөреникчи бжык билини көрү-зүп, шаңгалдыг чери ээ-лээни Ч. Б. Сат диннааткан.

Удаас кожуунун шко-ларынна хандала кылып, өөредилге даямзынын ажал-дакчылары келер. Ам бо хүннерде башкылар ортуун-да аттестация чоруп турар. Өөредилге килдин бо ажил-че улуг кичээгейи угла-дырган.
Хуралдын түнелинде са-йыт В. В. Хөвөнмей чүве чугаалаан. Башкыларын сал-ган айттырларына харыш-ларын база берген. Улус өөредилгениң чедикшиңиң, үр-түндүгүл ажал-дааны дөзш ТР-нин Прези-дентинин Хундулел бижини Чадаананын кеңээни школазынын директору Т. Т. Ооржакка тыыскаан.
Шалык МОГУНУШ, Чөө-Хемчик кожуунун өөредилге килдиниң ажалдакчызы.
Чоокта чаа Кызылда эрт-чүр суглар кады ойнап чо-рааннар.

ХООЧУН ОЙНАКЧЫ

60 чылдар үезинде хол бөмбүдүгө чараш ойнаары-га сурагжып турган Самба-Людуп Самданна хоочун ойнакчылар сактыр боор. Самба-Людуп Кызылдын ийи дугаар школынын, куру-неци педагогика институ-дун дооскаш, Каа-Хем, Эр-зин кожуунарын школа-ларына тыва дыл, чогаал башкылап, өөредилге эргек-чилен ажалдаан. Улус өө-редилге шугуунга 16 чыл бараан болгаш, Советтер ажи-тымы шилчип, кожуунун спорт комитетин 7 чылдар-гадан иници килдин эрге-лекчил, спортоонон ала-мелерин, ДОСААФ мектепни база узутуп чорал. Сөөлү чылда Тыванын хол бөмбүүнү та-лазы-биле чымын кам-галдыга ойнап, Красноярск хоорайга болган зона мар-гылаазына үшкү чери ээ-лээни — оон спортчу че-

Самба-Людуп бешки клас-са өөренип турла-ла, хол бөмбүүгө ойнады өөредип, спорттук ол хевиринге со-нуургалдыг, хандыкшылыг болурун оон башкы-лар Алексей Дамды, Хо-накпан Куулар коңгур сал-дырып болганын хоочун ой-накчы чымын-биле сактып чугаалаар.
Школачы оол Самбаның хол бөмбүүгө чараш ой-наарын эскерип, хоорайнын шыраак ойнакчылар Алек-сей Кумаяк, Даржаа Куулар амык ойнакчыны деткип, оюнуң уран аргаларын ай-тып берип чораллар. Шко-ла дооскаш, 1957 чылда Тыванын хол бөмбүүнү та-лазы-биле чымын кам-галдыга ойнап, Красноярск хоорайга болган зона мар-гылаазына үшкү чери ээ-лээни — оон спортчу че-

диникинеринин ээзи деп ол санап чорур. 50 чылдар төнчүзүнде «Буревестник» тин» теригинде турган үези чүве. Во олуругларын авио-пор Самба-Людуп-биле кады өөренип турган болгаш, хол бөмбүүнү маргыладала-лар доктаамал көрүп, чан-гы курсузунага «аары» чо-раан үези-лаа ол. «Буревест-никтин» ычангы кол ой-накчызы Виктор Албаан, Михаил Монге, Май-оол Оюн, Сөөлүредир Илис-оол Бүдүп, Маалыр-оол Коңгур-оол, а капитаны Черил-оол Янла-рыз (чамдызы бистин ар-гыста чок). Оларын Самба-Людуп Чөвүкюнүн салаа башып сенип, сактып олурду Самба-Людуп биче сөк-кидин, томанын, эш-өрү-бүе дууларга кижиле хол бөм-бүү ойнап турган, болуң өөр көрүмүсө, халлаарында-даа, камгалала-даа дески

аки, чараш ойнаар. Көдүрүн берип турла, сактып ышкып кижиле болгай. Бичексе дурт-сынынга чалымас, ды-ка бедидир шурааш, ийи-үш дозугу етүр шааптар. Оң кыдыг чараш, кашпагай оюнуң үнелеп, республика командазына ойнадып, ха-нык-даа капитандык чөвү-чөраан үези турган. Нико-лай, Павел Түртүл-оолдар, Даржаа Куулар, Михаил Монге, Николай Кувезин олар-биле кады ойнап, Чи-та, Хабаровск, Красноярск, Абакан, Иркутск хоорайлар-га болуулаан зона маргы-ладаларына кирип, Тыванын спортчу ат-алдарын кам-галлап чоралар.
Эрзин кожуунун Кызыл Сылдыс, Бэй-Дуг, Морен ортумак школарынна ажал-дап турган, хол бөмбүү ой-наарына сонуургалдыг өө-

СПОРТ

рекичилерин база суура-ныктарын өөредип шаг бол-ган. Сөөлүредир оң өөреник-чилеринде Васон Кундуз, Анастолер Сарыгбан, Дарья Хертек, Нина Сагды, Маң-най Кылыгылай, Иван Дүп-чүр, Виктор Езак, Иван Магывал республика черге-ли маргыладаларга кирип, кожуунун ат-алдарын кам-галлап ойнааннар.
Ийи кожуунун төлөөлээ Тес-Хемчик команда хол бөмбүүнү талазы-биле рес-публика маргылаадына 1993 чылда бири чери ап, чейиничак тилгелени чедип алганымда Самба-Людуп Чөвүкюнүн кириген ачы-халыаы улуг. Ол ко-мандала оон биле Михаил Доржу Монге алышкып, Сыдам-оол Норбу, Иван Дүп-

«Тыва Республика» солунун чымыла «Чалгы» чогаалчы студиянын кеңигүнери-биле учуражылга. Анык авторлар боттарынын шулуктерин, чедип чуга-ларын номчуур. Студиянын удуртукчуу — чогаалчы Одуар Мижит.
Солунга ажалдап турган журналист чогаалчылар Шомадыр Кууларын, Енаторина Танованың бижээни болгаш чурал ажалдарын дегелгези.
Чаа номнар ыногу.
Куш-ажыл, Социал камгалал амыларын, ол ышкыш Пенсия фондузунун специалистеринин чоңга халас консултациялары.
Тибет ламаларын мөргүлү. Кузедлиг улус аңгы кирип ап болур.
Солунун авторлары, композиторлар Каадыр-оол Бегзи, Батый Кенеш олар-биле учуражылга. Авторлар боттарынын чоң аразыла билиңгир ырларын күсөдир-лер. Анаа композиторларын өөреникчилери кирир.
Тыва учурукчуларын ажалдарын аукцион дел-гелгези.
Шылдыраага республика чемпиону Чыргай-оол Оюн-биле хой кижиле кириңгич оюн.
«Бижик парлар машинага соло» деп конкурс (шанналыг).
«Эң-не эки мелээ» деп конкурс (гонорарлыг).
Шоң колдеринге мөер (шанналыг).
Өнүг чурукка халас тырттырылган.
Бичия уругларга видео-салонга мультфильверк (халас).
Иги кезээ
«Тыва Республика» солунун авторларына дип-ломнар тыпыскалган.
«Эң-не хой гонор дээш» деп конкурстук тилек-чининге шаннал.
«Вир-ле черге күске чоран» деп конкурс.
«ТР»-нин түмен четпестери» деп конкурс.
Өнүг чурукка халас тырттырылган.
Байырдалга сураглыг артистер кирир. Буфеттер ажалдаар.
«Тыва Республика» солунун байырлары апрель 26-да 12.00 шакта Парлаал бажыңыңа эгелээр.
«Тыва Республика» солун силерни чылдыг эртирер бодунуң байырларыңа чалап тур!

КАИ, оон төөгүзү

АВТООРУК ХАЙГААРАКЧЫЛАРЫ

Кызыл хоорайнын алды-тадамын уюнда дөрт кат албай черини бажыңынын чымын машина-балат ко-да хой шыкыш иңдерди берген турарын оон чымы-биле эртен кижиле-ла эскер-ип болур. Ол дөзгө Тыва Республиканын куруне ав-тотипсекия албанын тур-пар черидир. КАИ Тывага кезжи тыгып, тургустунуп келгенин номчулдулары-на ыскалды-биле танышты-рай.
1986 чылдын июль айнын 3-те СССР-нин ИХЯ-нын Кураториясынын тургустунган. Ычан Тыва Рес-публикага элөөн каш санын дашкык бугуругелерин ав-томашиналары турган. Тран-спорттун хөжүм, ковалеп эргелери-биле КАИ албаны тывагадан, Тывага баштай-ып автотипсекия Афанасий Григорьевич Мельшев бол-гон, 1945 чылда чедир, ТАР Совет Эвилдинин составын кирген оюну, Тыва Авто-

номнуг область апарган үе-лиңде 100 хире автомашина турган. Чоору оларын са-ны көвүлөп, баштайгы пас-сажирлер аргыштырыла эгелээ. Область девискээ-ринден дашкаар 1946 чылда Кызылда 4 кижиле составыг Курватинспекция салбы-рын организастан тургус-кан. Ону Александр Васильевич Подоскин удуртуп эгелээ болгаш бир дугаар ГАЗ-66 деп маркадыг чик машина КАИ-ге кестүп келген ол.
1953 чылда Курватин инспекция албанын индлия ажиттыгын, Оон удуртукчуунга Борис Там-беевич Баты-Лема томуй-лакан. Анаа алды кижиле ажалдап турган. Ол-ла чы-лы Тыванын дөрт кожуу-нунга автотипсекия ажал-дап эгелээ. 1961 чылдан эгелен КАИ албаныга баш-тайгы автотипсекия ажил-агый, овал-оонок, ко-рум-чурум үрөшкениң болган черлерге дүртүн хем-

чег алырын эптиг байда-лы тургустунган. 1963 чыл-да баштайгы светоформу салып, транспорт аймаанга орук шимчөөшкениң өй-лөшкени кылган. 1963 чыл-да машина-балаттын саны-нын өскөн-биле КАИ килди-ринге орук-хайгаарал ав-зодун организастан тургус-кан. 1974 чылда 66 албан чери тускай дерингениң «Жигули» марканын авто-машиназын алган. Ол-ла үе-ли бугурук-оокомен салбы-ле бүтүкүл-оокомен салбы-орук-хайгаарал авзодун чымын тускай життинган азын ажалып чигиндеп, кожуунарын болгаш хоор-айнын итти харылаарын-га чогумчалыг байдалы берген.
Кайла-даа машина-техника-нын көвүздөниден, ху-даа, инитинин өчүзүн орлар чүдүлдерин, овал-оонок кыр-чурктарын болдурус-ка сорула-биле Курватин-спекциянын материал-техниктиг базазы хүнден

кудумчуларын бейдирле-ринге светоформларын док-таамал ажаллаарын экин-житкен болгаш автотран-спортка овал-ооноктарын санын өзөжөткен. 1991 чыл-да үениң негелдизинин айы-ны биле КАИ килдин биче бү-дүрүлгө (ББ) «Контроль» үндөзлөп тургускан, азы төлөвирлиг автомашиналар тургузар тускай черлерин ажиткан. 1994 чылда Кызыл хоорайнын девискээринге 19 кижиле штаттыг КАИ авзодун тургускан. Бо чорук рес-публиканын курватинспекция-зын ажалып чигиндеп, кожуунарын болгаш хоор-айнын итти харылаарын-га чогумчалыг байдалы берген.
Кайла-даа машина-техника-нын көвүздөниден, ху-даа, инитинин өчүзүн орлар чүдүлдерин, овал-оонок кыр-чурктарын болдурус-ка сорула-биле Курватин-спекциянын материал-техниктиг базазы хүнден

хүне бжыгып, экинжип ораар. Во хүннерде тус албан-аар автопарың тускай радио харылаалыг «Жигу-ли» марканын хой санын чик автомашиналар-биле хандалган. Оон-биле черге-лештир чангыс ай мелээ компьютерин салып эгелээ. Мону тургусканыңдан ма-шина-балат орлар, ону канды-бир сорула-биле хоойлудан дашкаар ажил-лаар чоруктары чидирер азы чөвүлөтүр болгаш моон мурунда чиктен ма-шиналарын илдеп тыварына улуг илгени бээр чугаажок.
Амгы үеде республика-нын автотипсекиязын үлүг-итернационалыг коллек-тив болуп, орук-транспорт овал-оондан баш удур болу-рус сорулажып, хой-хой ажалдарын кылып, дүн-хүн дивейн, карак кызыл ажил-лап турар.

ХЕМЧИК БАЖЫ

Айлыг, бестиг өзенгерге Аннаштанып, чечек чулуп, Хонуп-хүнеп чоруксанчыг Коңгур чараш Хемчик бажы.
Айлаң куштун өктүк үнү Арга-эзим чангыланар, Те, чүмпа, улар турлаа Териниң солун Хемчик бажы.
Кылаң арыг, агым суунда Кадыргылар чөмөп ойнаан.
Кады, тооруу холуң үнген Кайгамчык бай Хемчик бажы.
Сериниң, делгем чайлагларда Сүрүг малы сынмас өскөн, Ада-өгбөм чурту болган Авыралдыг Хемчик бажы.
Виктор ДАНДЫР. Кызыл кожуун.

Улусчу эмнээшкени төвүнде Төптүң психологун албаның ажалдакчылары күзедлиг кижилерге аргарына, ижин-баар ааргыларына, сагыш-сеткидин оожургалын чедип алдырынга, арагага хандыкшылыг чидиреринге дуза көргүзүп турар дээрзин чарлап тур.
Адресин: Кызыл, Комсомольская, 37; т. 7, 10, 5 дугаарлыг кабинеттер, телефон № 2-43-72.

КУШ ЧОК ДЕП САНААР

«Тыва автотранс» өөредилге комбинатынын 1993 чылдын декабрыда Чыргай-оол Сандыевич Соинын адынга тывысканы «Е» категориянын № 0712704, «Д» категориянын № 072877 чылаачы шынылажы чикенин барымдаалап, ону күш чок деп санаар.
«ВОСТОК»: «Кижикалда 7 эртин даш» (Кыда?) 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.
«ОТЧУГАШ»: «Элита от-рады» 13.00, 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.
АПРЕЛЬ 11-ДЕ
«НАШЫРАЛ»: «Часкаан-зырал» (Индия, 2 сериялыг) 11.00, 14.00, 17.00 шактарда. Видеозал: «Дүрүм өзугаар

КИНО

Агар саны: КБ «Тыва кредит», № 363906, корр. сч. 700161629, МФО 49304729, ИНН—1701008465.

Кызыл хоорай. Красноармейская, 100. индекс 667000.
Тургузучулары: ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДЭДИИ ХУРААЛЫН ЧААА БОЛ-КАШ СОЛУНУН КОЛ-ДЕКТЕВЕН
Кол редактор К. Ф. ЧАДАМБА.
РЕДАКЦИЯНЫН КОЛЛЕГИЯЗЫ: П. С. Базыр (кол редакторуң ораалакчы), М. Б. Монгуш, А. О. Оксук (харысалагы секретары), А. М. Сава (кол редакторуң ораалакчы) Н. С. Эрген.
РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ:
Кол редактор — 3-43-34; келген өкжолер хүдээл алыр чер — 3-34-26; кол редакторуң ораалакчылар — 3-34-17; 3-33-91; харысалагы секретарь — 3-34-92, ораалакчылары — 3-45-93.
КИЛИДИСТЕР: ивнтдел амыралы — 3-34-19; 3-34-98; үлеттүр — 3-34-49; 3-36-13; көзгө ажалдагы — 3-36-82; културга өөредилге болгаш чогаал — 3-34-15; мелээле оолгап спорт — 3-37-11; оюлга — 3-34-39; 3-34-93; ча-гаа — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; үнүзүчүлөр — 2-27-41; солуу келбейн барганда — 3-57-92; 3-14-91; бухгалтерия — 3-41-16; чарлаалар килдиз — 3-34-57.
Солун Россия Федерациязынын Парлаал болгаш мас-салы информатия чөвөстөрүнүн талазы-биле хоойла-жуулаанын чыгалаанын контрол болгаш бүртүт-кенин Тыва девискээ-р өөредилгени бугуруктаткан, бүртүктүткен дугаары — 10007.
Солууда апаргыткан материалдарын авторларынын оюуларды редакциянын туружу-биле дүшөмбө барыл-оолур. Абиттыңна санары болгаш өске-лаа фактылар, айнадылар дөзш авторлар боттары харысалагалыг.
Тыва Республиканын Парлаал болгаш информатия талазы-биле Куруне комитетинин тывографиязы: Кы-зыл. Шеткине болгаш Кравченко кудумчузу, ба-жың № 1.
Солуе веделээ 5 катар Өвөр. Хемчээли 2 парлада амазы. Тиражи — 8426. Чагыр № 105—154.